

*Куркова К. М.,**кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт
Науково-дослідного інституту публічного права*

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті на підставі аналізу та узагальнення наукових поглядів вчених-правознавців розкрито поняття та сутність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку. Обґрунтовано, що адміністративно-правовий механізм забезпечення науково-технологічного розвитку є структурним елементом механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у державі, проте містить більш обмежений, однак притаманний йому обсяг ознак, зокрема: владних повноважень органів публічного адміністрування, можливостей реалізації функцій і завдань держави щодо підтримки та створення умов належної функціональності, оптимізації і вдосконалення науково-технологічної сфери. Надано авторське визначення адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні як сукупної репрезентації теоретичного підґрунтя та практичної реалізації забезпечувального впливу держави на процеси якісних перетворень конвергенції науки та технологій як чинника впливу на соціально-економічний розвиток країни та показника рівня вітчизняного науково-технологічного потенціалу.

Визначено, що забезпечувальний вплив у досліджуваній сфері здійснюється на двох рівнях (національному та міжнародному), кожному з яких притаманний власний теоретичний та практичний арсенал адміністративних заходів (елементів), що мають свій вираз у нормативному, фінансовому, кадровому, організаційно- та матеріально-технічному, інформаційно-аналітичному полі. Акцентується увага, що ефективність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку розкривається через ступінь відповідності державної політики обраній стратегії розвитку науково-технологічного розвитку країни, довіру до неї як з боку населення, так і міжнародних організацій, станом нормативно-правового забезпечення, а також рівнем протидії загроз публічним інтересам. Для підвищення рівня їх ефективності необхідно використовувати сукупність заохочувальних, охоронних, захисних та, в окремих випадках, примусових заходів з метою створення сприятливих умов для провадження науково-технологічної діяльності, задоволення потреб держави та її громадян у науково-технологічному розвитку.

Ключові слова: науково-технологічний розвиток, науково-технологічний потенціал, науково-технологічна діяльність, адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правове забезпечення

Постановка завдання. Згідно з ОЕСР, «нова роль держави полягає у забезпеченні базових умов, усуненні перешкод для інноваційного розвитку, посиленні поширення технологій,

сприянні створенню мереж, груп та інструментів впливу у сфері наукових досліджень та розробок» (ОЕСР, 1999). [1, с. 85].

Зазначене передбачає формування ефективного адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку України, оскільки ефективність правового впливу на суспільні відносини залежить не тільки від їхньої природи та особливостей, правильно знайденого методу регулювання, а й від успішного використання всіх елементів механізму, за допомогою якого правова воля переводиться у фактичну поведінку суб'єктів права [2]. Тобто правильно використані елементи адміністративно-правового механізму забезпечення безпосередньо впливають на ефективність правового втручання в суспільні зв'язки та на їх результативність [3, с. 85]. Окрім того, «механізмний» підхід (концепція) в юридичних дослідженнях дає змогу розглянути відповідні явища правової дійсності в єдності всіх складових частин цих явищ, відобразити процеси функціонування права, його динаміку [4, с. 67]. Можна вважати, що без застосування категорії «механізм» дескриптивний опис низки правових явищ є неповним, а в деяких випадках – узагалі неможливим. Звідси слід зробити висновок про зростання евристичного потенціалу категорії «механізм» як на рівні правової теорії, так і конкретної правозастосовної діяльності [5, с. 66].

Науковим підґрунтям для дослідження проблематики адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку стали праці таких учених теоретиків права та адміністративістів, як С. Алексєєв, Т. Альберда, Ю. Андрійчук, Р. Демків, М. Кельман, В. Коваленко, В. Колпаков, Ю. Кривицький, О. Кузьменко, М. Кутерга, О. Мурашин, М. Орзих, А. Присяжнюк, С. Рудницький, П. Фатєєв, Р. Шишка.

Метою статті є визначення на підставі аналізу та узагальнення наукових поглядів вчених-правознавців поняття та сутності адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах академічних досліджень зокрема, та світової гуманітарної науки загалом, поняття «механізм» – і як концепт, і як абстракція високого рівня узагальнення – має широке поле застосування і, набувши наукового статусу, стало практично незамінним як модель пояснення (функціонування) цілої низки явищ [5, с. 64].

С. Рудницький [6] відмічає, що її часто використовують політологи для опису різноманітних явищ і процесів у політичному житті сучасної України зі зрозумілих причин – адже саме її гносеологічні можливості дозволяють пояснити, яким чином задекларовані права чи чинні інтереси суб'єктів

суспільно-політичного життя реалізуються в політичній дійсності. У філософії ця категорія використовується для опису трудових відносин, самореалізації особистості, легітимації політичних інститутів, соціального організму країни, самовідтворення української політичної нації, функціонування й розвитку соціуму та інших явищ [7, с. 96].

Тобто, вченими здебільшого вважається, що механізм, як правова категорія, це система процесів, прийомів і методів, які стають важливим інструментом для досягнення як коротко-, так і довготермінових цілей через прийняття правильних і своєчасних рішень [8, с. 11].

Уточнимо, що словосполучення «механізм прав», «механізм забезпечення», «механізм діяльності», «механізм регулювання» за правом знаходять своє відображення у працях науковців. Водночас слід розуміти, що в кожному конкретному випадку той чи інший дослідник розуміє те, що, власне, хоче розуміти. Звісно, є встановлені доктринами рамки певного сутнісного аспекту досліджуваного явища, однак міждисциплінарний характер категорії, а також варіювання концепційних поєднань інших процесів, явищ чи феноменів, об'єднаних спільним завданням з механізмом, спричиняє різнобарвне, різносутнісне його наповнення у змістовому аспекті [9, с. 150].

Важливим є відмітити, що сьогодні серед багатьох галузей права адміністративне право відіграє важливу роль у правовому опосередкуванні, завдяки якому виникає та функціонує відповідний механізм забезпечення, оскільки сприяє впорядкуванню цілої низки суспільних відносин та встановленню правових засобів в різних сферах державного управління (публічного адміністрування), визначає порядок реалізації окремих функцій держави, у тому числі і у сфері забезпечення [10, с. 808] аналізованої сфери.

При цьому, категорії «адміністративно-правовий механізм» як такої, у чистому вигляді у науковій літературі зустріти майже неможливо. Визначальне значення має додання до нього діяльнісного аспекту: регулювання, забезпечення, охорони, захисту, гарантування, тощо.

Аксіомним буде твердження, що всередині кожного такого механізму лежить певний набір елементів, які пов'язані й тісно взаємодіють між собою задля вирішення спільних завдань і досягнення загальної мети існування всього механізму [9, с. 150].

Необхідно відзначити, що сьогодні більшість науковців розкривають категорію «забезпечення» через «регулювання», пояснюючи це тим, що правове забезпечення – це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [11, с. 68] задля безперешкодного руху інтересів суб'єктів до цінностей, тобто гарантування їх справедливого задоволення [12]. Тим самим, дія по забезпеченню є метою механізму правового регулювання.

Через це термін «механізм правового регулювання» є найбільш поширеним в юриспруденції. Він передбачає опис регулятивного впливу з боку держави, а всі інші механізми є його родовими поняттями, які описують конкретний напрям впливу, як наприклад, у нашому випадку – забезпечувальний.

Тому, перш ніж визначати поняття та сутність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні, необхідно визначитись із джерельною базою його сутнісних ознак, що є похідними.

В юридичній науці поняття «механізм правового регулювання» активно використовується з 1960 року. Його введення

стало наслідком того, що розробка окремих правових явищ (актів, норм, правовідносин і т. п.) і дослідження їх впливу на суспільні відносини не завжди давали бажаний результат. В реальній дійсності дані явища не існують ізольовано один від одного, вони постійно взаємодіють і саме у взаємодії надають регулюючий вплив на суспільні відносини [13, с. 18].

У процесі генези теорії механізму правового регулювання у правознавстві сформувалося декілька основних підходів його інтерпретації – інструментальний (С. Алексєєв, В. Ісаков), діяльнісний (В. Горшенєв, С. Комаров), системний (В. Шабалін, С. Нарикова) та комплексний (І. Галаган, М. Магузов). При цьому всебічна наукова рефлексія сутності категорії «механізм правового регулювання» має ґрунтуватися на лінгвістичному вивченні слів, що утворюють назву означеного поняття. На підставі проведеного етимологічно-значеннєвого аналізу можна констатувати, що кожне зі слів, які складають аналізований термін, являється полісемічним. Це, у свою чергу, вже на словесному рівні ускладнює однозначне його трактування. Однак наявний лінгвістичний субстрат цього терміна дозволяє ідентифікувати його в якості системи правового інструментарію, за допомогою якої досягається певний рівень урегульованості суспільних відносин [14, с. 75].

В принципі розуміння правового механізму вже встановилось і не заперечується. Воно зводиться до того, що він є важливим науково-гносеологічним поєднанням окремих елементів за допомогою яких забезпечується регулятивна та охоронна функція врегулювання правовідносин. При тому слід зважати на рівень такого регулювання: міжнародний (обов'язковий чи орієнтовний), національний, локальний і мононормативний [15].

Як приклад, науковець Р. Демків вважає, що механізм правового (юридичного) регулювання – це система організованих найбільш послідовних юридичних засобів (юридичні норми, юридичні відносини, юридична відповідальність та ін.), за допомогою яких здійснюється юридичне регулювання [16, с. 20]. Він є теоретичним явищем, яке проявляється практично не у вигляді самостійного явища, а сукупністю окремих елементів, що діють послідовно та становлять його зміст [7, с. 98]. Тобто, поняття механізму охоплює дві сторони правового регулювання. По-перше, – це забезпечення за допомогою сукупності правових засобів правового впливу на суспільні відносини і, отже, забезпечення ефективності правового впливу. По-друге, – це внутрішня будова механізму, його окремі елементи (частини), взяті в співвідношенні [17, с. 30].

Таким чином, узагальнемо, що під механізмом правового регулювання слід розуміти сукупність різних за своєю природою і функціями засобів регулювання суспільних відносин з метою ефективного та результативного досягнення поставлених цілей.

Водночас, механізмом адміністративно-правового регулювання звується сфера його впливу сукупним застосуванням публічною адміністрацією тільки адміністративно-правових засобів (елементів). А з додаванням до його складу терміну «забезпечення» ще й звування виключно до забезпечувального процесу.

Розберемось із зазначеним в порядку черговості. Зокрема, звертаючись до юридичної природи адміністративно-правових засобів, В. Колпаков та О. Кузьменко зазначають, що за допомогою засобів адміністративного права здійснюється зовнішнє вираження і юридичне оформлення публічного інтересу в управлінні [18, с. 31]. Значення, цілеспрямованість, особливості змісту й порядок застосування адміністративно-правових

засобів закріплені адміністративним законодавством України (законами та урядовими постановами), а свій розвиток і деталізацію вони отримують у відомчих нормативних актах і рішеннях місцевих органів влади та місцевого самоврядування [19, с. 123; 20, с. 64].

Ознаками таких засобів є: 1) встановлюються державою; 2) є конкретними способами захисту інтересів суб'єктів адміністративно-правових відносин; 3) спрямовані на подолання перешкод, які стоять на шляху задоволення публічних інтересів; 4) відображають інформаційні якості та ресурси адміністративного права, що додає їм особливого юридичного значення; 5) певним чином поєднуються, виражають функціональну сторону адміністративного права (тобто виступають основними елементами його дії); 6) призводять до юридичних наслідків, конкретних результатів в залежності від ефективності або неефективності здійснюваного регулювання [16, с. 21].

У забезпечувальній діяльності уповноважені суб'єкти держави застосовують тільки ті адміністративно-правові засоби, що спрямовані на підтримку, належну функціональність та, за необхідності, оптимізацію й вдосконалення адміністративно-правового регулювання сфери, правового явища чи певного процесу.

На підставі аналізу викладеного матеріалу, слід узагальнити, що адміністративно-правовий механізм забезпечення науково-технологічного розвитку є структурним елементом механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у державі, проте містить більш обмежений, однак притаманний йому обсяг ознак, зокрема: владних повноважень, безпосередніх керівних органів державного управління (публічного адміністрування), можливостей реалізації функцій і завдань держави щодо підтримки та створення умов належної функціональності, оптимізації і вдосконалення науково-технологічної сфери тощо.

Висновки. Отже, адміністративно-правовий механізм забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні можна визначити як сукупну репрезентацію теоретичного підґрунтя та практичної реалізації забезпечувального впливу держави на процеси якісних перетворень конвергенції науки та технологій як чинника впливу на соціально-економічний розвиток країни та показника рівня вітчизняного науково-технологічного потенціалу.

Забезпечувальний вплив у досліджуваній сфері, на наш погляд, здійснюється на двох рівнях (національному та міжнародному), кожному з яких притаманний власний теоретичний та практичний арсенал адміністративних заходів (елементів), що мають свій вираз у нормативному, фінансовому, кадровому, організаційно- та матеріально-технічному, інформаційно-аналітичному полі.

Ефективність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку розкривається через ступінь відповідності державної політики обраній стратегії розвитку науково-технологічного розвитку країни, довіру до неї як з боку населення, так і міжнародних організацій, станом нормативно-правового забезпечення, а також рівнем протидії загроз публічним інтересам. Для підвищення рівня їх ефективності необхідно використовувати сукупність заохочувальних, охоронних, захисних та, в окремих випадках, примусових заходів з метою створення сприятливих умов для провадження науково-технологічної діяльності, задоволення потреб держави та її громадян у науково-технологічному розвитку.

Література:

1. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. Т. 1. *Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»*. К.: Фенікс, 2011. 214 с.
2. Курс адміністративного права України. Підручник / за заг. ред. В. Коваленка. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
3. Рудниченко С. *Адміністративно-правове регулювання діяльності державної судової адміністрації України*: ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 226 с.
4. Орзих М. *Право и личность: Вопросы теории правового воздействия на личность социалистического общества*. Киев-Одесса: Вища школа, 1978. 143 с.
5. Альберда Т. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»). *Молодий вчений*. 2013. № 2. С. 64–68.
6. Рудницький С. Категорія «механізм» у суспільних науках. Освіта регіону: *Український науковий журнал*. 2011. Вип. 4. С. 111–119.
7. Сцук О. *Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку*: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 420 с.
8. Андрійчук Ю. Теоретична сутність та зміст поняття «механізм». *Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.)*; Національний університет «Львівська політехніка». Львів: «АртДрук», 2013. С. 10–11.
9. Приходько А. *Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції*: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2020. 485 с.
10. Присяжнюк А. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. *Форум права*. 2011. № 1. С. 808–813.
11. Жидченко К. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 67–72.
12. Кельман М., Мурашин О. *Загальна теорія держави і права*: підручник. К.: Кондор, 2006. 477 с.
13. Фатеев П. Поняття структура механізму адміністративно-правового регулювання. *Научный вестник Уральского академии государственной службы*. 2010. № 3 (12). С. 18–21.
14. Кривичський Ю. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79.
15. Шишка Р. *Механізм правового регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності*. APhD. 2016. URL: <http://aphd.ua/publication-168/>
16. Демків Р. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. № 34. Т. 1. С. 19–22.
17. Алексеев С. *Механизм правового регулирования в социалистическом государстве*. М.: Юридическая литература, 1966. 187 с.
18. Колпаков В., Кузьменко О. *Адміністративне право України*: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
19. Комзюк В. Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи: поняття та види. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 120–126.
20. Кутерга М. Поняття й сутність адміністративно-правових засобів забезпечення безпеки дорожнього руху. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29(2.2). С. 63–66.

Kurkova K. Concept and essence of administrative and legal mechanism for provision of scientific and technological development

Summary. The article, based on the analysis and generalization of scientific views of legal scholars, reveals

the concept and essence of the administrative and legal mechanism for scientific and technological development. It is substantiated that the administrative-legal mechanism of scientific and technological development is a structural element of the mechanism of administrative-legal regulation of public relations in the state, but contains a more limited, but inherent scope of features, including: powers of public administration, opportunities to implement functions and tasks of the state to support and create conditions for proper functionality, optimization and improvement of science and technology. The author's definition of the administrative and legal mechanism of scientific and technological development in Ukraine as a cumulative representation of the theoretical basis and practical implementation of the state's security influence on the processes of qualitative transformations of science and technology convergence as a factor influencing the socio-economic development of the country.

It is determined that the security influence in the research area is carried out at two levels (national and international), each of which has its own theoretical and practical arsenal

of administrative measures (elements), which have their expression in regulatory, financial, personnel, organizational and logistical, information and analytical field. It is emphasized that the effectiveness of the administrative and legal mechanism for scientific and technological development is revealed through the degree of compliance of state policy with the chosen strategy of scientific and technological development of the country, trust in it by the population and international organizations, the state of legal support and level of counteraction to threats to public interests. To increase the level of their efficiency it is necessary to use a set of incentive, protective, protective and, in some cases, coercive measures to create favorable conditions for scientific and technological activities, meet the needs of the state and its citizens in scientific and technological development.

Key words: scientific and technological development, scientific and technological potential, scientific and technological activity, administrative and legal mechanism, administrative and legal regulation, administrative and legal support.